

ALLA ÄR INTE LIKA: ATTITYDER TILL INVANDRING, RELIGION OCH RELIGIONSFRIHET

MARIE DEMKER

Sammanfattning

Motståndet mot att ta emot flyktingar i Sverige ligger kvar på en relativt sett hög nivå. Men under samma period har stödet för invandrades religionsfrihet ökat liksom andelen som menar att religionsfriheten är hotad. För att utvärdera vikten av religiös identifikation för frågor om religionsfrihet för invandrare och för bilden av hoten mot religionsfriheten har för första gången i den nationella SOM-undersökningen frågan om självrapporterad religiös identifikation ställts. Mer än hälften av de svarande (53 procent) identifierar sig som kristna (protestanter, katoliker, ortodoxa) och 44 procent betecknar sig som agnostiker eller anger någon annan religiös identitet. Religion har blivit en partipolitiserad fråga. Så vad betyder religiös identifikation för synen på religionsfrihet? Och hur förhåller sig i så fall den religiösa identifikationens betydelse till identifikationen med ett politiskt parti, alltså partisynpaty? Resultaten visar att religiös identifikation idag är av lika stor betydelse för attityder till religion och religionsfrihet som partisynpaty. Medlemskap i en religiös organisation har inte lika stor betydelse som den religiösa identifikationen.

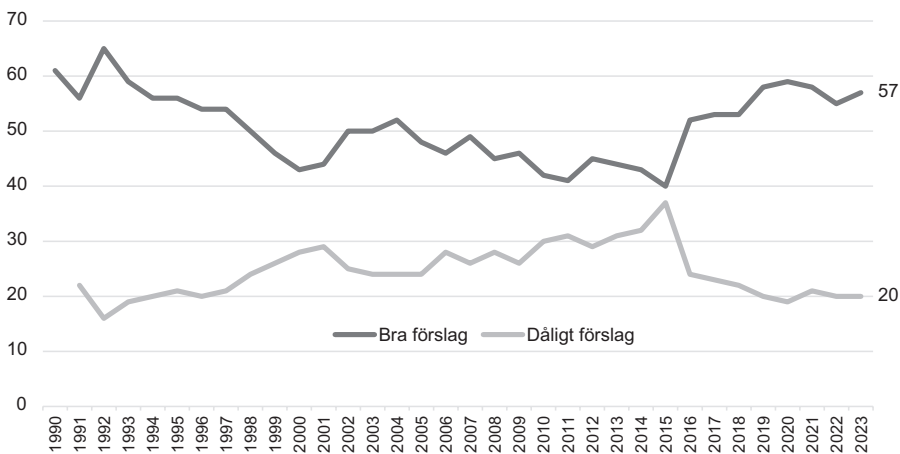
Ett invandringsland i motvind

Sveriges befolkning är sedan många decennier präglad av invandring. Migration till Sverige utgörs till exempel av arbetskraftsinvandring, flyktingmottagning, återvandring av utlandsboende, studenter och forskare samt EUs fria rörlighet. Antalet uppehållstillstånd beviljade av arbetsmarknadsskäl var 2023 lika många som antalet uppehållstillstånd relaterade till flyktinskäl (Migrationsverket, 2024). Invandringen är brokig, heterogen och allt annat än ensidig. Med invandring följer också varierade familjemönster, traditioner, språk, livsstilar och religiösa vanor. Fenomen som förvaltas och omvandlas av de generationer som växer upp här men har rötter i andra delar av världen. I Sverige beräknas år 2023 andelen utrikes födda i befolkningen vara omkring 20 procent. Vårt land skiljer sig inte från de flesta andra europeiska länder i detta avseende; till exempel Tyskland, Storbritannien och Belgien har alla en andel utrikes födda i befolkningen på mellan 15 och 20 procent. Under en lång följd av år, från tidigt 1990-tal till 2015, blev också den svenska befolkningen långsamt allt mindre negativ till att ta emot flyktingar. Men även andra negativa uppfattningar om invandring och invandrare blev mindre utbredda under samma period (Demker, 2014, s. 95ff).

Attityden till invandring och flyktingmottagning i Sverige har dock genomgått en genomgripande förändring sedan 2015. Under vintern 2015–2016 genomförde regeringen Löfven ett antal restriktiva åtgärder som bland annat innebar ökade svårigheter att söka och få asyl i Sverige, kontroller av identitet och resehandlingar skärptes och möjligheten till permanenta uppehållstillstånd försvann. Efter regeringsskiftet 2022 har invandringspolitiken ytterligare skärpts bland annat genom fokus på återvandring och restriktioner avseende arbetskraftsinvandring, bidragsmöjligheter och svenskundervisning (se vidare Hinnfors & Jungar, 2024).¹

Den svenska opinionen har följt med i vinddraget efter regeringsbesluten och är även 2023 fortsatt övervägande negativ till att ta emot flyktingar i vårt land.² De grupper som efter 2016 uppvisade en avsevärt mer negativ attityd till flyktingmottagning var framför allt sympatisörer till Kristdemokraterna och Moderaterna. Men också bland dem med lägst utbildning och bland dem som uttryckte störst intresse för flyktingpolitik förändrades opinionen mer i negativ riktning än genomsnittligt (Demker, 2021). Sedan 2016 har opinionens motstånd stabiliserats mellan 50 och 60 procent. Andelen som tycker det är ett dåligt förslag att ta emot färre flyktingar ligger fortsatt runt 20 procent.

Figur 1 Svenskarnas uppfattning om att ta emot färre flyktingar i Sverige, 1990–2023 (procent)

Kommentar: Frågan löd Vilken är din bedömning av följande påstående? – Ta emot färre flyktingar i Sverige. Svarsalternativen var Mycket bra, Ganska bra, Varken bra eller dåligt förslag, Ganska dåligt samt Mycket dåligt förslag. Den redovisade andelen utgör andelen som svarat mycket eller ganska bra förslag samt mycket eller ganska dåligt förslag. Endast personer som besvarat frågan är medtagna i procentbasen. Antal svars personer har varierat mellan 1 512 och 8 378.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1990–2023.

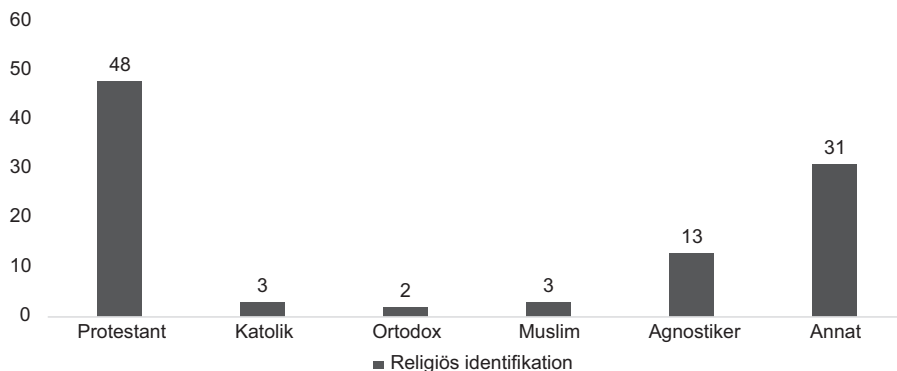
Attityden till flyktingmottagning speglar i de flesta fall också acceptansen för invandring och invandrare i bredare mening (Demker, 2014, s. 78). Men sedan 00-talet har nya frågor politiserats i kölvattnet av invandringen. Religiösa traditioner, familjemönster, heliga skrifter och klädval har blivit frekvent diskuterade både bland allmänheten och från de politiska talarstolarna (Demker, 2023). Migration är ett fenomen som väcker frågor om samhällets acceptans för olikhet och förändring. I detta kapitel har jag därför valt att för första gången undersöka om, hur och i vilken utsträckning, jämfört med partisympati, som religiös identifikation påverkar synen på invandring, religionsfrihet för invandrare och attityder till världsreligionerna.

Både religiös och politisk identifikation påverkar attityd till invandras religionsfrihet och invandring

Sverige har i ökad utsträckning blivit ett mångreligiöst land. Även om den kristna identiteten i befolkningen utan jämförelse är störst så finns numera allt flera andra samfund och trosinriktningar representerade. Vid sidan av olika kristna trossamfund är islam den religion som samlar flest svenskar.³

Religionsfrihet har blivit en alltmer aktuell och politiserad fråga efter millennieskiftet. Under ett par decennier har olika förslag om förbud mot religiösa symboler, riter eller traditioner framförts, oftast av partier som Sverigedemokraterna och Kristdemokraterna. Under år 2022 och 2023 genomfördes i Sverige ett större antal så kallade koranbränningar i Sverige. Rasmus Paludan, en dansk advokat och politiker med både danskt och svenskt medborgarskap, initierade redan år 2020 en koranbränning i Malmö. Under 2022 genomförde Paludan koranbränningar i bland annat Örebro, Norrköping och Stockholm. Under sommaren 2023 genomfördes ett antal ytterligare koranbränningar.⁴ Frågan om religionsfrihet och yttrandefrihet kom, återigen, att ställas på sin spets.

I 2023 års nationella SOM-undersökning har svarspersonerna för första gången fått möjlighet att själva identifiera sin egen religiösa tillhörighet och en majoritet av svenskarna identifierar sig som kristna (protestanter, katoliker eller ortodoxa). Gruppen muslimer utgör tre procent (se figur 2).

Figur 2 Självrapporterad religiös identifikation, 2023 (procent)

Kommentar: Frågan löd *När det gäller din egen religiösa tillhörighet, identifierar du dig i första hand som ...* där svarsalternativen var *Protestant, Katolik, Ortodox, Muslim, Agnostiker* samt *Annat*. Endast personer som besvarade frågan ingår i procentbasen. Antal svarpersoner var 3 276.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

För synen på flyktingmottagning har den religiösa identifikationen betydelse. Bland protestanter och dem som identifierar sig som ”annat” anser 57 respektive 56 procent att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar. Bland dem som identifierar sig som katoliker respektive ortodoxa är motsvarande andel 70 respektive 69 procent. Bland muslimer är det endast 29 procent som anser det vara ett bra förslag att ta emot färre flyktingar och bland agnostiker ger 46 procent samma svar. Skillnaden mellan den grupp som är mest och minst negativ är således 41 procentenheter. Mellan de grupper av partisympatisörer som är mest negativa och minst negativa till flyktingmottagning är skillnaden dock 73 procentenheter.⁵ Partisymptati har således en större betydelse än religiös identifikation i denna fråga.

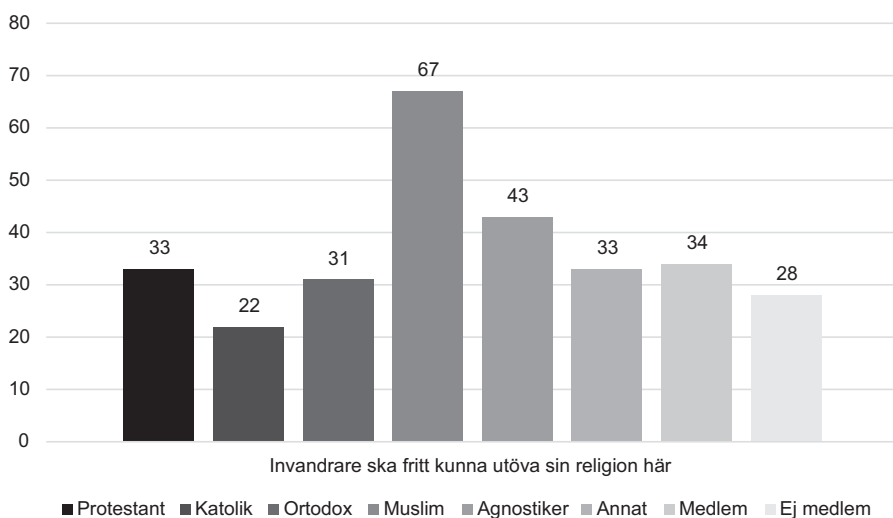
Religiös identifikation utgör ofta en avgörande förklaring till ställningstaganden i politiska frågor vid sidan av faktorer som kön, ålder, klass och partisymptati. I en äldre studie av amerikansk utrikespolitik menar författarna i polemik mot tidigare forskning att olikheterna i religiös samfundstillhörighet har en avsevärd betydelse för synen på USAs agerande i Mellanöstern. Stödet för den förda politiken varierar mellan personer med olika inriktningar av protestantism liksom mellan katoliker och judar. Religion har inte en enda gemensam effekt på utrikespolitiska uppfattningar (Taydas, Kentmen & Olson, 2012).

Vikten av att skilja på religiös identifikation och religiös praktik för att förstå politiska skiljelinjer har också blivit alltmer trängande i och med att den religiösa praktiken tunnans ut både genom globalisering och individualisering. I en studie baserad på data från World Value Survey (WVS) visar statsvetarna Huber och Mohamed (2023) att den religiösa *praktiken* har starkast samband med politiskt engagemang, medan den religiösa *identifikationen* har starkast samband med ideo-

logisk hållning. De menar att vikande aktivitet i meningen kyrklig/religiös praktik faktiskt kan ha den paradoxala effekten att religionens betydelse för valutgång och partival ökar. Förklaringen är att religiös identifikation generellt har en tendens att gynna åsikter förenliga med konservativ ideologi medan religiös praktik har samband med ett mer varierat politiskt engagemang (Huber & Mohamad, 2023).

I den nationella SOM-undersökningen 2023 framkommer också att religiös identifikation tenderar att ge större utslag i frågor som rör invandrades religionsfrihet än medlemskap i religiös organisation.

Figur 3 Syn på invandrades religionsfrihet, efter religiös identifikation och medlemskap i religiös organisation, 2023 (procent Helt riktigt)

Kommentar: Frågan om religiös tillhörighet löd *När det gäller din egen religiösa tillhörighet, identifierar du dig i första hand som....* där alternativen var *Protestant, Katolik, Ortodox, Muslim, Agnostiker* samt *Annat*. I fråga om medlemskap löd frågan *Är du medlem i någon typ av förening/organisation? – Svenska kyrkan, frikyrka eller annan religiös organisation?* Svarsalternativen var *Ja/Nej* samt om Ja, om man var aktiv på något sätt. Endast de som svarat *Ja* och *Nej* är redovisade. Svartspersonerna fick också ta ställning till påståendet *Invandrare skall fritt kunna utöva sin religion här* och svarsalternativen var *Helt riktigt, Delvis riktigt, Delvis felaktigt* och *Helt felaktigt*. Alternativet *Ingen uppfattning* är ej medräknat i procentbasen. Endast de som svarat *Helt riktigt* redovisas i figuren. Minsta antal svar på gruppnivå var 68 (ortodox).⁶

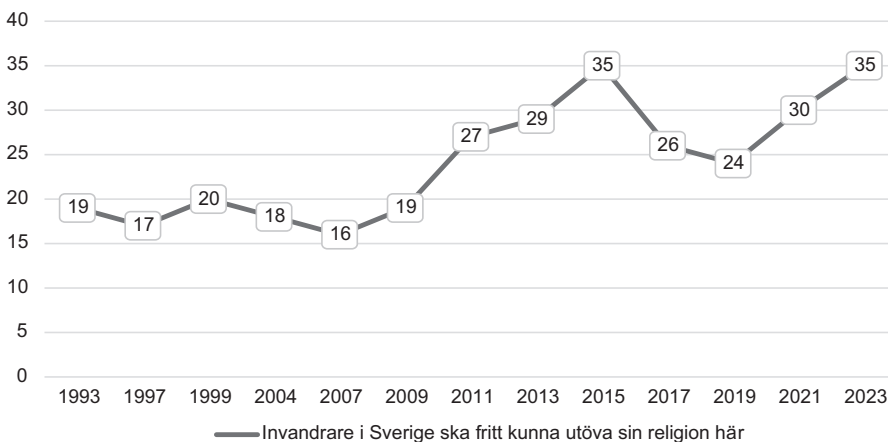
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Som framgår av figur 3 är det stora skillnader i uppfattning om invandrades religionsfrihet mellan religiösa grupper. Skillnaden mellan de som är medlemmar och de som inte är medlemmar i en religiös organisation är dock avsevärt mindre. Invandrades religionsfrihet stöds starkast av muslimer och agnostiker. Religions-

friheten för invandrare stöds i högre grad av dem som är medlemmar i någon religiös organisation än icke-medlemmar men skillnaden är mindre än mellan de religiösa grupperna. Endast de som har en uttalad uppfattning om invandrades religionsfrihet ingår i analysen.

Den allmänna synen på invandrades religionsfrihet har blivit mer generös.⁷ För andra året i följd ökar stödet för invandrades religionsfrihet och når nu 35 procent (figur 4).

Figur 4 Stödet för invandrades religionsfrihet, 1993–2023 (procent)

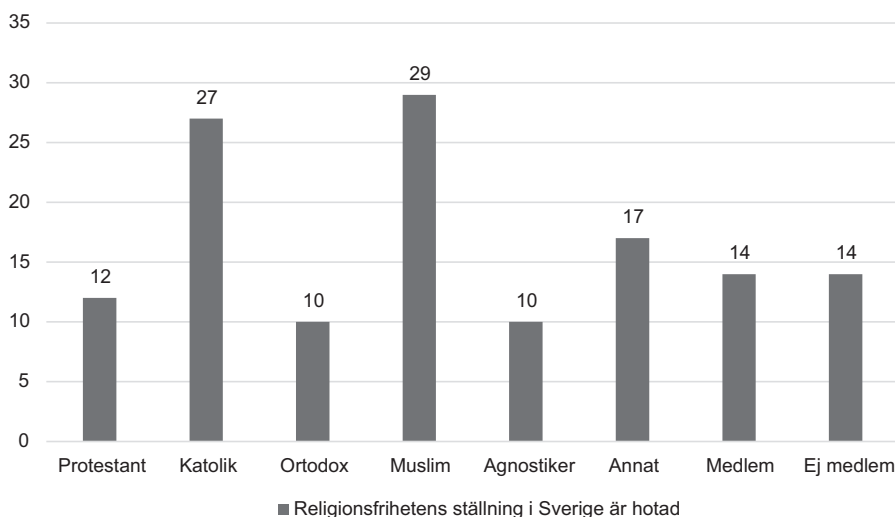

Kommentar: Svarepersonerna fick ta ställning till påståendet *Invandrare skall fritt kunna utöva sin religion här* och svarsalternativen var *Helt riktigt*, *Delvis riktigt*, *Delvis felaktigt* och *Helt felaktigt*. Alternativet *Ingen uppfattning* är ej medräknat i procentbasen. Endast de som svarat *Helt riktigt* redovisas i figuren. Antalet svarepersoner har varierat mellan 1 122 och 3 341. Frågans svarsalternativ förändrades 2011 då *Instämmer helt/delvis/något/inte alls* istället blev *Helt riktigt/delvis riktigt/delvis felaktigt/Helt felaktigt*. Trots omformuleringen är resultaten för tidsperioden som helhet att betrakta som jämförbara.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1993–2023.

Samtidigt finns det en ökande oro i Sverige för att religionsfrihetens ställning är hotad. År 2017 svarade 42 procent att de ansåg att så helt eller delvis var fallet. I 2023 års nationella SOM-undersökning svarar 50 procent att de helt eller delvis anser att religionsfrihetens ställning i Sverige är hotad. Även i denna fråga är skillnaden mellan de religiösa grupperna påtaglig (figur 5).

Figur 5 Andelen som upplever att religionsfrihetens ställning i Sverige är hotad, efter religiös tillhörighet samt medlemskap i religiös organisation, 2023 (procent)

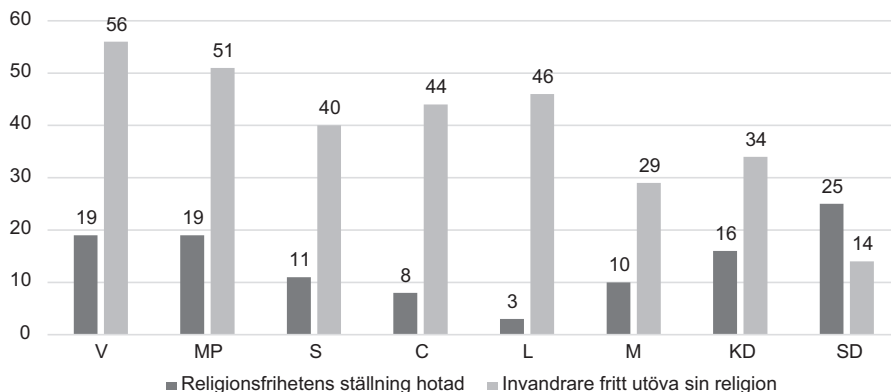

Kommentar: Svarepersonerna fick ta ställning till påståendet *Religionsfrihetens ställning i Sverige är hotad* och svarsalternativen var *Helt riktigt*, *Delvis riktigt*, *Delvis felaktigt* och *Helt felaktigt*. Alternativet *Ingen uppfattning* är ej medräknat i procentbasen. Endast de som svarat *Helt riktigt* redovisas i figuren. Svarepersonerna fick också ta ställning till frågan *När det gäller din egen religiösa tillhörighet, identifierar du dig i första hand som....* och alternativen var *Protestant*, *Katolik*, *Ortodox*, *Muslim*, *Agnostiker* samt *Annat*. I fråga om medlemskap fick svarepersonerna svara på frågan *Är du medlem i svenska kyrkan, frikyrka eller annan religiös organisation?* Svarsalternativen var *Ja/Nej* samt om *Ja*, om man var aktiv på något sätt. Endast de som svarat *Ja* och *Nej* är redovisade. Minsta antal svar på gruppnivå var 68 (ortodox).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Som framgår av figur 5 är det de religiösa minoriteterna katoliker och muslimer som i störst utsträckning uppfattar att religionsfrihetens ställning är hotad. Medlemskap i religiös organisation har i denna fråga ingen betydelse för uppfattning. Även här baseras beräkningarna på de svarande som har uppgett en åsikt i frågan.

Partisympati brukar överträffa de flesta andra förklaringar till åsiktsskillnader i opinionen. Bakom det döljer sig förstås att partisympati är ett mått på de samlade åsikter, intressen, värderingar och erfarenheter som en individ bär med sig. Valet av parti att sympatisera med grundar sig därmed på just de skillnader i åsikt, intresse, värderingar och erfarenhet som vi sedan kan observera. Men för att partisympati skall ge ett tydligt utslag krävs också att frågan är politiserad, alltså har gjorts till föremål för offentlig konflikt mellan partierna. Religionsfrihetens ställning har under senare år blivit alltmer av en konflikt mellan partierna. Vi bör därför förvänta oss att skillnaderna mellan partisympatisörerna är tydliga.

Figur 6 Synen på religionsfrihet bland partisympatisörer, 2023 (procent)

Kommentar: Svarepersonerna fick ta ställning till påståendena *Religionsfrihetens ställning i Sverige är hotad* samt *Invandrare skall fritt kunna utöva sin religion här*. Svartalternativen var *Helt riktigt*, *Delvis riktigt*, *Delvis felaktigt*, *Helt felaktigt* samt *Ingen uppfattning*. Alternativet *Ingen uppfattning* är ej medräknat i procentbasen. Endast de som svarat *Helt riktigt* redovisas i figuren. Svarepersonerna fick också ta ställning till frågan *Vilket parti tycker du bäst om idag?* Minsta antal svar på gruppnivå var 79 (sympatisörer till Kristdemokraterna).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

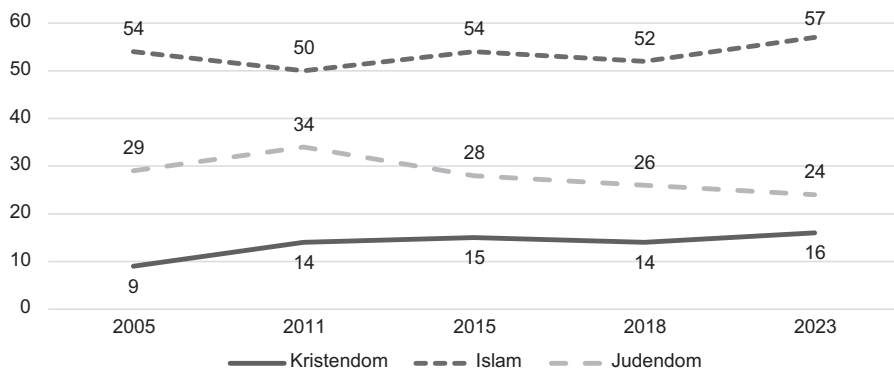
I figur 6 framgår att skillnaderna mellan partisympatisörerna är stora, men de är inte större än skillnaderna i motsvarande frågor mellan personer med olika religiös identifikation. Frågor om religionsfrihet och specifikt invandrades religionsfrihet är politiserade, men partisympati är inte självklart en bättre förklaring till åsikt än den religiösa tillhörigheten.

Noteras kan också att det partisympatisörer som i störst utsträckning är oroad över religionsfrihetens ställning i Sverige också är de som i lägst utsträckning stödjer invandrades religionsfrihet. Bland regeringspartierna är det sympatisörerna till Kristdemokraterna och Moderaterna som i lägre grad stödjer invandrades religionsfrihet medan sympatisörer till Liberalerna återfinns bland dem som i högst utsträckning gör detsamma.

Inställning till världsreligionerna

Islam är den religion kring vilken debattens vågor i både Sverige och Europa går högst. Samtidigt är muslimer idag den absolut största religiösa minoritetsgruppen. Både islam och judendom har varit representerade genom individer och organisationer i vårt land sedan lång tid (Sorgenfri, 2022; Carleson Magalhães, 2023). Som framgår av figur 7a har svenskarna under en lång följd av år värderat islam mest negativt. Judendom har istället värderats mindre negativt sedan 2011.

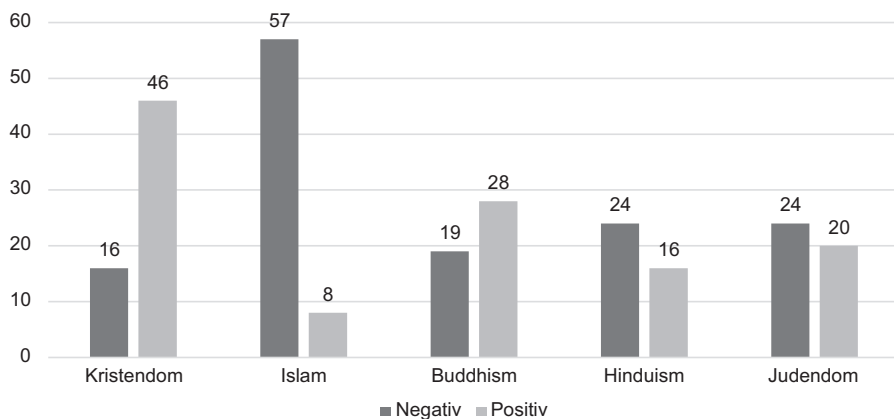
Figur 7a Andel med en negativ attityd till kristendom, islam och judendom, 2005–2023 (procent)

Kommentar: Frågan löd *Allmänt sett, vilken inställning har du till följande världsreligioner/trosuppfattningar?* Svarspersonerna fick skatta sin inställning till religionerna på en skala mellan 0–10. Den redovisade andelen är de som svarat något av alternativen 0–4, alltså gör en övervägande negativ bedömning. Antalet svarspersoner varierade mellan 1 487 och 1 733.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2005, 2011, 2015, 2018 och 2023.

Figur 7b Attityd till världsreligionerna, 2023 (procent)

Kommentar: Frågan löd *Allmänt sett, vilken inställning har du till följande världsreligioner/trosuppfattningar?* Svarspersonerna fick skatta sin inställning till religionerna på en skala mellan 0–10. Den redovisade andelen är de som svarat något av alternativen 0–4, respektive 6–10, alltså en övervägande negativ/positiv bedömning. De som angett värdet 5 på skalan mellan 0 och 10 anses här inte vara vare sig negativa eller positiva. För kristendom är andelen som svarar varken negativt eller positivt 38 procent, för islam 34 procent, för buddhism 52 procent, för hinduism 59 procent och för judendom 56 procent. Antalet svarspersoner varierade mellan 1 677 och 1 687.

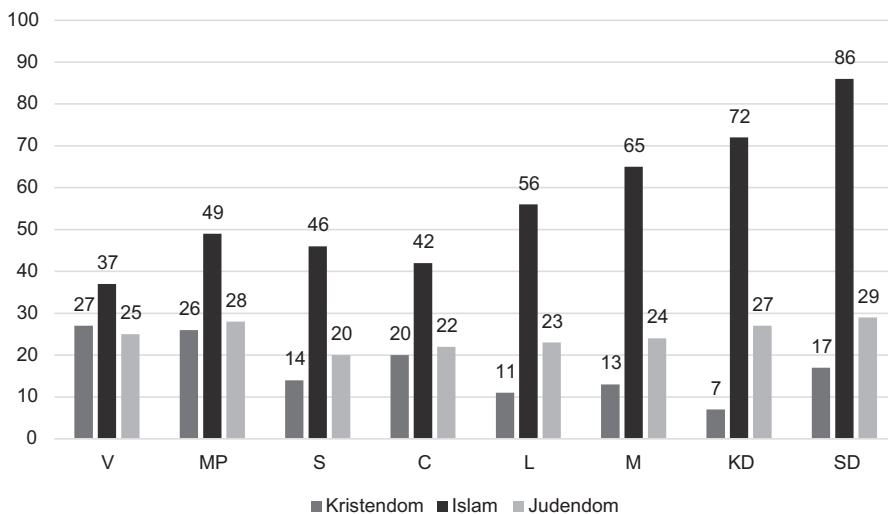
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Den religion där skillnaden mellan negativa och positiva attityder är som störst är islam (figur 7b).⁸ De religioner som värderas övervägande positivt är kristendom och buddhism. Men finns det partiskiljande uppfattningar även om religionerna? Tycker en sympatisör till Socialdemokraterna något annat än en sympatisör till Moderaterna när det gäller islam, kristendom eller judendom?

Att synen på islam är starkt partipolariserad framgår tydligt i figur 8. Regeringspartierna Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna har tillsammans med stödpartiet Sverigedemokraterna en mer negativ attityd till islam än partierna i opposition. Varken kristendom eller judendom är i närheten av det polariserade mönstret mellan partisympatisörer. Ifråga om judendom skiljer det nio enheter mellan mest och minst negativa grupp, ifråga om islam är skillnaden 49 enheter. Partiernas syn på kristendom är mindre polariserat än islam men mer än ifråga om judendom; 20 enheter.

Minst negativa till kristendom är Kristdemokraternas sympatisörer, minst negativa till judendom är Socialdemokraternas sympatisörer och minst negativa till islam är Vänsterpartiets sympatisörer. Mest negativa till kristendom är Vänsterpartiets sympatisörer, mest negativa till judendom och islam är Sverigedemokraternas sympatisörer.

Figur 8 Andel partisympatisörer med negativ attityd till kristendom, islam och judendom, 2023 (procent)

Kommentar: Svarepersonerna fick skatta sin inställning till religionerna på en skala mellan 0 och 10. Den redovisade andelen är de som svarat något av alternativen 0-4, alltså en övervägande negativ bedömning. Minst antal svar på gruppnivå var 54 (sympatisörer till Kristdemokraterna).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2023.

Religionsfrihetens politisering

Religionsfrihet och religionsutövande är en politiserad fråga i Sverige. Partiernas sympatisörer har olika uppfattningar och partierna tar upprepat strid kring sådana frågor. Men dessutom skiljer sig uppfattningar om religionsfrihet och religionsutövande också tydligt åt mellan personer med olika religiös identifikation.

Den egna religiösa identifikationen är en lika viktig faktor för attityden till religionsfrihet och religionsutövande som partisympati. Undersökningen stärker Huber och Mohameds (2023) tes att religiös identifikation har ett starkare samband med ideologisk hållning än religiöst engagemang. I denna studie visas att sambandet mellan identifikation och attityd till religion är viktigare än sambandet mellan religiös praktik (medlemskap) och attityd till religion. Här finns all anledning att gå vidare med ytterligare analyser för att utröna samband och förklaringskraft.

Också synen på religion som sådan är partiskiljande, och det gäller framförallt synen på islam. Uppfattningen i opinionen har blivit mindre negativ till judendom sedan millennieskiftet medan synen på islam och kristendom blivit något mer negativ. Islam är den religion som konsekvent värderas mest negativt av svenskarna. Politiseringen av religionsfriheten skulle därmed kunna sägas vara en politisering av muslimers religionsfrihet och av islams plats i det svenska samhället. Studier visar att attityden till invandrare och graden av främlingsfientlighet i samhället generellt påverkar viljan att engagera sig politiskt för den enskilde invandraren. I samhällen med stark främlingsfientlighet är den politiska mobiliseringen bland invandare lägre än i samhällen med mer tillåtande attityd (Just, 2023). En negativ attityd, och en ökande sådan, riskerar således att ytterligare politiskt marginalisera invandrare från muslimska länder.

Attityd och inställning till religion är en politisk fråga i Sverige, inte bara i debatten utan också för medborgarna. Religionsfriheten är inte en förhandlingsbar rättighet, den har det starkaste skyddet av alla rättigheter i vår grundlag och skyddas också av Europakonventionen. Religion och politik är i många avseenden två sidor av samma samhälleliga mynt som samsas i en och samma individ. Religiösa värderingar och erfarenheter påverkar politiken vare sig vi vill eller inte, vare sig böneutrop förbjuds eller ej och vare sig invandringen stryps eller ej. Sverige är ett mångreligiöst land.

Noter

- ¹ Antalet beviljade uppehållstillstånd för flyktingar har sjunkit sedan 2016 då mer än 60 000 personer beviljades uppehållstillstånd som flyktingar. År 2023 beviljades knappt 30 000 uppehållstillstånd för såväl skyddsbehövande, anknytningsärenden som anhöriga till flyktingar, samt ytterligare 11 000 via massflyktsdirektivet som gäller Ukraina. SCB <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/statistiknyhet/medellivslangder-hushallsstatistik-asyksokandem.m.-2016/> (Läst 21 mars 2024) Antalet skyddsbehövande (flyktingar) var drygt 16 000 av dessa. Migrationsverkets statistik: <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik/Beviljade-uppehallstillstand-oversikter.html> (Läst 21 mars 2024)
- ² Se vidare Demker (2017, 2021) samt Odmalm & Demker (2021). Se också Pierson (1993). Opinionsförändringar tenderar att följa på ett förändrat agerande från det politiska ledarskapet. Partiers positioner påverkar sympatisörer och väljare snarare än tvärtom. Se Slothuus och Bisgaard (2021) som visar att just partiljala väljare följer sina partier i förändrade uppfattningar.
- ³ Willander & Stockman (2020:15). Rapportens redovisning bygger på SOM-undersökningen 2019 och den muslimska gruppen uppgår till 2,5 procent medan närmare 2/3 av de svarande uppgav tillhörighet till någon form av kristen kyrka.
- ⁴ Mannen som brände koraner hade ett uppehållstillstånd som flykting vid tiden för koranbränningarna. Han har därefter inte fått sitt uppehållstillstånd förlängt eftersom han anses ha fått uppehållstillstånd på oriktiga uppgifter. Mannen skall utvisas till Irak. Utvisningen har dock verkställighetshinder och han har därför fått ett tillfälligt uppehållstillstånd fram till den 16 april 2024.
- ⁵ Miljöpartiets sympatisörer 17 procent och Sverigedemokraternas sympatisörer 93 procent i den nationella SOM-undersökningen 2023.
- ⁶ Den minsta gruppen utgörs av dem som identifierar sig som ortodoxa, de utgör totalt 68 svarande.
- ⁷ Frågans svarsalternativ förändrades fr o m 2011 då *Instämmer helt/delvis/något/inte alls* istället blev *Helt riktigt/delvis riktigt/delvis felaktigt/Helt felaktigt*. Då den redovisade andelen utgörs endast av dem som svarat det mest instämmande (*Helt riktigt/Instämmer helt*) är alternativen i det närmaste jämförbara.
- ⁸ De som angett värdet 5 på skalan mellan 0 och 10 anses här inte vara vare sig negativa eller positiva. För kristendom är andelen som svarar varken negativt eller positivt 38 procent, för islam 34 procent, för buddhism 52 procent, för hinduism 59 procent och för judendom 56 procent.

Referenser

- Carlsson Magalhães, J. (2023). Boundaries of the nation: 'the jew' in the Swedish press, ca. 1810–1840. *Scandinavian Journal of History*, 48(4), 457–479.
- Demker, M. (2014). *Sverige åt svenskarna. Motstånd och mobilisering mot invandring och invandrare i Sverige*. Atlas Akademi.
- Demker, M. (2017). Ökat motstånd mot flyktingmottagning och invandrares religionsfrihet. I I U. Andersson, J. Ohlsson, H. Oscarsson & M. Oskarson (Red.), *Larmar och gör sig till*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Demker, M. (2021). Vilka var det som ändrade sig om flyktingpolitiken efter 2015? I U. Andersson, A. Carlander, M. Grusell & P. Öhberg (Red.), *Ingen anledning till oro (?)*. SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Demker, M., & Odmalm, P. (2022). From governmental success to governmental breakdown: how a new dimension of conflict tore apart the politics of migration of the Swedish centre-right. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(2), 425–440. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2020.1853906>
- Demker, M. (2023). Freedom of religion for immigrants in Sweden: An ambiguous support. *Nordic Journal of Religion and Society*, 36(2), 109–122.
- Hinnfors, J., & Jungar, A.-C. (2024). *Migrationslagstiftning i Norden – ett restriktivt skifte* (Rapport 2024:3). Delmi.
- Huber, J., & Mohamed, A. E. (2023). The decline of religion and its rise in electoral politics: Religious belief, religious practice, and the strength of religious voting cleavages. *Comparative Political Studies*, 56(14), 2201–2230.
- Just, A. (2023). Islam, opinion climates, and immigrant party loyalties in Western Europe. *West European Politics*, 1–29. <https://doi.org/10.1080/01402382.2023.2194788>
- Migrationsverket (2024). Beviljade uppehållstillstånd 2023. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik/Beviljade-uppehållstillstånd-oversikter.html> [Läst 2024-03-26]
- SCB (2017-03-21). "Många nya medborgare under 2016". <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/statistiknyhet/medellivslangder-hushallsstatistik-asylsokande-m.m.-2016/>
- Slothuus, R., & Bisgaard, M. (2021). How Political Parties Shape Public Opinion in the Real World. *American Journal of Political Science*, 65, 896–911. <https://doi.org/10.1111/ajps.12550>
- Sorgenfri, S. (2022). *De kommer att vara annorlunda svenskar. Berättelsen om Sveriges första muslimer*. Norstedts.
- Taydas, Z., Kentmen, C., & Olson, L.R. (2012). Faith matters: Religious affiliation and public opinion about Barack Obama's foreign policy in the 'Greater' Middle East. *Social Science Quarterly*, 93(5), 1218–1242.
- Willander, E., & Stockman, M. (2020). *Ett mångreligiöst Sverige i förändring*. Myndigheten för stöd till trossamfund (SST).

